

CZU: [342.7+347.9](437)

[https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.2\(73\).05](https://doi.org/10.52277/1857-2405.2025.2(73).05)

EXPERIENȚA REPUBLICII CEHE ÎN ASISTENȚA JURIDICĂ GARANTATĂ DE STAT

Vadim SUHOV,
studii doctorale finalizate, USM,
coordonator al Oficiului Teritorial
Comrat al CNAJGS
<https://orcid.org/0000-0001-8699-7216>

SUMAR

Articolul analizează sistemul de asistență juridică garantată de stat din Republica Cehă, evidențiind aspectele esențiale ale acordării acesteia, inclusiv serviciile juridice oferite, cazurile în care apărarea este obligatorie în procesele penale și civile, procedurile de numire și plată a avocaților. Sistemul ceh este prezentat ca un exemplu relevant pentru alte țări din Europa de Est, precum Republica Moldova, care sunt în proces de tranziție către democrație și economie de piață. Sunt examinate drepturile acuzaților, victimelor și participanților în procesele civile la asistență juridică gratuită sau parțial plătită, precum și rolul Ministerului Justiției, instanțelor judecătorești și al Baroului Avocaților în administrarea acestui sistem.

Cuvinte-cheie: apărare obligatorie, asistență juridică garantată de stat, Baroul Avocaților, instanța judecătorească, Ministerul Justiției, servicii juridice.

Introducere

Sistemul juridic modern necesită mecanisme eficiente pentru a asigura accesul cetățenilor la asistență juridică garantată de stat. Drept exemplu de astfel de mecanism este sistemul de asistență juridică gratuită din Republica Cehă. Republica Cehă, la fel ca și Republica Moldova, este o țară din Europa de Est care a trecut prin procesul de tranziție de la un sistem socialist la democrație și economie de piață. Cehia este membră a Uniunii Europene, comunitate cu care R. Moldova dorește o integrare mai strânsă. Prin urmare, studiul sistemului ceh de asistență juridică garantată de stat poate ajuta la identificarea practicilor și abordărilor utile pentru înțelegerea standardelor și așteptărilor UE în domeniul accesului la justiție. Analiza modelului ceh poate oferi idei pentru îmbunătățirea sistemului moldovenesc de asistență juridică garantată de stat.

În această lucrare examinăm aspectele-cheie ale acordării de asistență juridică garantată de stat în Cehia, inclusiv definiția serviciilor juridice, cazurile

THE CZECH REPUBLIC'S EXPERIENCE IN STATE-GUARANTEED LEGAL AID

SUMMARY

The article analyzes the state-guaranteed legal aid system in the Czech Republic, highlighting essential aspects of its provision, including the legal services offered, cases where defense is mandatory in criminal and civil proceedings, and the procedures for appointing and paying lawyers. The Czech system is presented as a relevant example for other Eastern European countries, such as the Republic of Moldova, which are transitioning to democracy and a market economy. The rights of defendants, victims, and participants in civil proceedings to free or partially paid legal aid are examined, as well as the roles of the Ministry of Justice, judicial courts, and the Bar Association in administering this system.

Key-words: Mandatory defense, state-guaranteed legal aid, Bar Association, judicial court, Ministry of Justice, legal services.

de apărare obligatorie în procesul penal, procedura de numire și plată a serviciilor avocaților, precum și condițiile pentru acordarea asistenței juridice gratuite și parțial plătite. O atenție deosebită este acordată drepturilor acuzaților, victimelor și participanților la procesele civile de a primi sprijin juridic. Articolul se bazează pe analiza legislației cehe relevante, inclusiv Codul de procedură penală, Codul de procedură civilă și Legea privind avocatura. În articol predomină metodele de cercetare formal-juridică și sistemică, aspect caracteristic lucrărilor dedicate analizei instituțiilor juridice dintr-o anumită țară.

Discuții și rezultate

Legislația cehă folosește termenul de „servicii juridice” (právní služby), care include reprezentarea în instanțe și alte organisme, apărarea în cauzele penale, oferirea de consultanță juridică, întocmirea de documente, pregătirea analizelor juridice și alte forme de asistență juridică, dacă acestea sunt efectuate sistematic și contra cost. Serviciile juridice pe teritoriul Republicii Cehe pot fi oferite de avocați cehi și europeni. Această regulă nu se aplică serviciilor juridice furnizate de notari, consultanți fiscali și executori judecătorești în cadrul activității lor, precum și angajaților care oferă servicii juridice angajatorului lor în virtutea atribuțiilor de serviciu [4].

Codul de procedură penală al Republicii Cehe [3] prevede cazurile în care asistența juridică sub formă de apărare în cauzele penale este obligatorie. Acuzatul trebuie să aibă un avocat, dacă este în arest; execută o pedeapsă cu închisoarea; sunt aplicate măsuri de protecție legate de restrângerea libertății; este supus unei expertize psihiatrice într-o unitate de spitalizare. De asemenea, asistența juridică în procesul penal este obligatorie dacă capacitatea juridică a acuzatului este limitată sau dacă urmărirea penală se desfășoară în absența sa. Acuzatul trebuie să aibă un avocat și dacă procurorul, în cursul anchetei preliminare, sau instanța consideră acest lucru necesar, mai ales dacă din cauza unor deficiențe fizice sau psihice ale acuzatului există îndoieli cu privire la capacitatea sa de a se apăra de unul singur. Apărarea este obligatorie în cauzele penale cu infracțiuni pentru care legea prevede o pedeapsă cu închisoarea de peste cinci ani, în examinarea chestiunilor legate de arestare și măsurile de protecție sub formă de tratament forțat, cu excepția tratamentului pentru alcoolism.

Legea prevede posibilitatea ca acuzatul să renunțe la asistența juridică obligatorie, dacă acuzația este în cazul unei infracțiuni pentru care pedeapsa prevăzută este închisoarea de peste cinci ani, cu excepția cazurilor în care infracțiunea poate fi sancționată cu o pedeapsă de peste cincisprezece ani de închisoare sau închisoare pe viață. Renunțarea la asistența juridică poate fi făcută doar prin depunerea unei declarații scrise sau verbale care este consemnată într-un proces-verbal în prezența avocatului desemnat și doar după consultarea prealabilă cu acesta. Renunțarea la apărare poate fi revocată în orice moment de către acuzat, iar acțiunile procesuale efectuate de la momentul renunțării la asistența juridică până la revocarea acesteia nu necesită repetare din cauza absenței avocatului în acea perioadă. Renunțarea repetată la asistența juridică nu este permisă.

Dacă acuzatul nu are avocat în cazurile în care asistența juridică este obligatorie, i se oferă un termen pentru a-și alege un avocat. Acuzatul poate fi ajutat în această privință de rudele sale. Dacă în termenul stabilit nu este ales un avocat, acesta este desemnat imediat pentru toată perioada în care vor exista motive pentru asistența juridică obligatorie. Avocatul este desemnat și demis pe măsură ce motivele pentru asistența juridică obligatorie dispar de către președintele completului de judecată care examinează cazul, iar în etapa de urmărire penală – de către judecător.

Pentru numirea avocaților, instanța ține un registru alfabetic al avocaților care și-au exprimat consimțământul de a efectua apărarea prin desemnare în acea instanță și au un birou în jurisdicția acesteia. Dacă nu se poate desemna un avocat din acest registru, instanța numește un avocat din registrul instanței superioare. Avocații din registru sunt desemnați pentru apărarea acuzatului în ordine. Dacă avocatul

desemnat nu poate fi numit din motive justificate, este desemnat următorul avocat din registru. Dacă acuzatul renunță la avocatul desemnat și apoi revocă renunțarea, i se desemnează același avocat, dacă este posibil.

La conexarea cauzelor pentru care acuzatului i s-a desemnat un avocat, președintele completului de judecată, iar în etapa de urmărire penală – judecătorul, anulează desemnarea avocaților care au fost desemnați mai târziu. Dacă avocații au fost desemnați simultan, este anulată desemnarea avocaților desemnați pentru cauze mai puțin grave.

Avocatul desemnat este obligat să accepte apărarea. Din motive importante, avocatul poate fi eliberat de aceste obligații la cererea proprie sau a acuzatului și în locul său este desemnat un alt avocat. Eliberarea de obligațiile de apărare se efectuează de președintele completului de judecată, iar în etapa de urmărire penală – de judecător.

Avocatului desemnat i se plătește un onorariu pentru serviciile prestate, calculat conform unei dispoziții speciale a Ministerului Justiției [2]. Decizia privind cuantumul și plata onorariului este luată de organul de urmărire penală după încheierea procesului penal. Dacă acest lucru este justificat de durata procesului sau alte motive legitime, onorariul poate fi plătit anticipat. Decizia luată privind plata onorariului poate fi contestată la organul superior de procedură.

Dacă acuzatul este găsit vinovat printr-o decizie finală a instanței, este obligat să ramburseze statului onorariul plătit avocatului desemnat, cu excepția cazurilor în care avea dreptul la asistență juridică gratuită, care va fi analizată mai jos. Decizia de rambursare a cheltuielilor pentru asistența juridică obligatorie este luată de președintele completului de judecată de primă instanță după pronunțarea hotărârii. Această decizie poate fi contestată conform prevederilor legale.

Dacă acuzatul nu are suficiente mijloace pentru a plăti serviciile avocatului, poate solicita asistență juridică gratuită sau parțial plătită. Pentru aceasta, trebuie să depună o cerere însoțită de dovezi relevante. Cererea se depune în etapa de urmărire penală la procuror, iar în timpul procesului judiciar – la instanța de primă traptă. Cererea de acordare a dreptului la asistență juridică gratuită sau parțial plătită este analizată de judecător în etapa de urmărire penală, iar în timpul procesului judiciar – de președintele completului de judecată.

Dacă din probele colectate reiese că acuzatul nu are suficiente mijloace pentru a plăti cheltuielile de apărare, președintele completului de judecată, iar în etapa de urmărire penală – judecătorul, poate decide acordarea dreptului la asistență juridică gratuită sau parțial plătită. Decizia privind acordarea dreptului la asistență juridică gratuită sau parțial plătită poate fi contestată conform procedurilor legale.

După ce decizia de acordare a dreptului la asistență juridică gratuită sau parțial plătită devine defi-

nitivă, acuzatul poate solicita numirea unui avocat, care este desemnat imediat. În aceste cazuri, cheltuielile de apărare sunt suportate de stat. Avocatul este desemnat și demis de judecător în etapa de urmărire penală sau de președintele completului de judecată în timpul procesului judiciar, dacă motivele pentru asistență juridică gratuită sau parțial plătită dispar.

Victima unui infracțiuni intenționate care a suferit vătămări corporale grave sau este rudă a decedatului ca urmare a infracțiunii, precum și victima care a depus o cerere de despăgubire civilă pentru prejudiciul cauzat de infracțiune poate avea dreptul la asistență juridică gratuită sau parțial plătită, dacă poate demonstra că nu are suficiente mijloace pentru a plăti cheltuielile de reprezentare. În acest caz, președintele completului de judecată care examinează cazul, iar în etapa de urmărire penală – judecătorul, poate decide acordarea dreptului la asistență juridică gratuită sau parțial plătită pentru victimă. Cheltuielile suportate de stat pentru acordarea asistenței juridice gratuite sau parțial plătite victimei sunt rambursate de condamnat. În cazul unei infracțiuni neglijente, instanța poate reduce aceste cheltuieli în mod rezonabil, ținând cont de natura infracțiunii și de situația personală și financiară a condamnatului.

În procedurile civile din Republica Cehă persoanele fizice care nu pot acționa independent în instanță ca parte a procesului și nu au un reprezentant pot avea dreptul la asistență juridică obligatorie sub formă de reprezentare de către un avocat desemnat. Acestea includ moștenitorii necunoscuți ai decedatului, participanții la proces a căror adresă este necunoscută sau care nu au putut fi notificați la adresa cunoscută din străinătate, participanții care suferă de tulburări psihice sau alte motive medicale și care nu pot participa independent la proces sau nu își pot exprima clar gândurile. Avocatul este desemnat de instanță și participă la procedurile de primă instanță, apel și casație [5].

Codul de procedură civilă al Cehiei prevede, de asemenea, dreptul la asistență juridică gratuită pentru participanții la proces eliberați de instanță de plata taxelor judiciare din motive personale. În astfel de cazuri, avocatul pentru furnizarea de asistență juridică este desemnat de instanță la cererea participantului la proces, dacă acest lucru este absolut necesar pentru apărarea intereselor sale. Costul serviciilor prestate de avocat este suportat de stat. Dacă beneficiarul asistenței juridice gratuite câștigă procesul, cheltuielile statului sunt rambursate de partea care a pierdut.

Persoana care nu îndeplinește condițiile pentru asistență juridică obligatorie sau gratuită sau parțial plătită, conform prevederilor speciale ale codurilor de procedură penală și civilă din Republica Cehă poate avea dreptul la asistență juridică gratuită din partea unui avocat desemnat de Baroul Avocaților, conform Legii privind avocatura din Republica Cehă [4]. Această lege prevede două tipuri de servicii ju-

ridice care pot fi furnizate gratuit: consultanță juridică și reprezentare în organele de urmărire penală și în instanțe.

Persoanele al căror venit mediu lunar pe membru de familie în ultimele șase luni nu depășește de trei ori minimul de subzistență și care nu sunt reprezentate în dosarul pentru care solicită consultanță de un alt avocat au dreptul la consultanță juridică gratuită. În cazul unor motive justificate, nivelul veniturilor persoanei poate să nu fie luat în considerare.

Durata minimă a consultanței juridice care poate fi oferită gratuit este de 30 de minute. Persoanele care nu au suficiente mijloace pentru a plăti serviciile juridice au dreptul la consultanță juridică gratuită cu o durată totală de până la 120 de minute pe an calendaristic.

Cererea de desemnare a unui avocat pentru furnizarea de consultanță gratuită se depune în scris, conform unui formular aprobat [1]. La depunerea cererii se plătește o taxă de 100 de coroane, de la care sunt scutite anumite categorii de cetățeni vulnerabili social. Decizia de respingere a cererii de asistență juridică gratuită poate fi contestată conform prevederilor normative interne ale Baroului și principiilor generale ale dreptului administrativ din Cehia.

Pentru a primi asistență juridică sub formă de reprezentare în procesul judiciar, persoana depune, de asemenea, o cerere conform unui formular aprobat, însoțită de documentele necesare pentru evaluarea situației financiare.

Examinarea cererilor de acordare a asistenței juridice gratuite revine președintelui Baroului Avocaților, care a delegat această competență directorului filialei Baroului din Brno, unde se depun cererile în scris sau în format electronic, semnate cu o semnătură electronică recunoscută. După examinarea cererii, Baroul desemnează un avocat pentru a furniza asistență juridică gratuită solicitantului care îndeplinește criteriul financiar stabilit. Dacă există abuz de drept sau solicitantul nu are dreptul pentru protecția căruia a fost solicitată asistența juridică gratuită, cererea este respinsă.

Baroul anulează decizia de desemnare a avocatului pentru asistență juridică gratuită, dacă în timpul furnizării serviciilor juridice se constată că situația financiară a persoanei nu justifică acordarea asistenței juridice gratuite. Baroul anulează desemnarea avocatului și dacă situația financiară a persoanei s-a îmbunătățit și nu mai justifică acordarea asistenței juridice gratuite. În acest caz, dacă avocatul și clientul nu convin altfel, avocatul trebuie să îndeplinească toate acțiunile urgente în termen de 15 zile de la anularea desemnării sale pentru a evita prejudicierea drepturilor sau intereselor legitime ale clientului.

În scopul furnizării de consultanță juridică gratuită și reprezentare juridică gratuită, Baroul ține un registru confidențial al solicitanților, care include datele de identificare ale persoanelor care au solicitat asistență juridică.

Pentru aceleași scopuri, Baroul ține un registru al avocaților care și-au exprimat consimțământul de a furniza gratuit servicii juridice. La desemnarea unui avocat pentru furnizarea acestor servicii, Baroul asigură distribuirea echitabilă a cazurilor, ținând cont de natura și complexitatea acestora. Dacă nu este posibilă desemnarea unui avocat din acest registru, este desemnat orice alt avocat membru al Baroului.

Onorariul avocatului desemnat este stabilit conform unei dispoziții aprobate de Ministerul Justiției [2] și este plătit de stat pe baza facturii emise de avocat și transmise Baroului în termen de o lună de la încheierea serviciilor juridice. Baroul verifică corectitudinea facturii în termen de o lună și trimite o cerere Ministerului Justiției pentru transferul fondurilor către avocat.

Concluzii

Sistemul de asistență juridică garantată de stat în Republica Cehă reprezintă un mecanism complex care asigură accesul la justiție pentru diverse categorii de cetățeni. La primul nivel de decizie, sistemul este administrat de Ministerul Justiției, care elaborează și promovează inițiative legislative ce reglementează furnizarea asistenței juridice, asigură conformitatea legislației naționale cu standardele și cerințele europene, participă la finanțarea asistenței juridice garantate de stat, alocând fonduri din bugetul de stat pentru acoperirea cheltuielilor legate de furnizarea acesteia și supraveghează utilizarea corectă a fondurilor bugetare și respectarea legislației în domeniul asistenței juridice garantate de stat.

La al doilea nivel, unde se iau decizii directe privind acordarea asistenței juridice garantate de stat, sistemul este împărțit în două segmente. Primul, administrat de instanțele judecătorești, asigură acordarea de asistență juridică obligatorie, gratuită și parțial plătită sub formă de apărare și reprezentare în procedurile penale și civile, conform prevederilor legislației procesuale penale și civile. Al doilea segment al sistemului ceh de asistență juridică garantată de stat este administrat de Baroul Avocaților, asigură consultanță juridică gratuită (asistență juridică primară) și reprezentare gratuită în procesele judiciare (asistență juridică secundară) pentru persoanele care nu au suficiente mijloace ca să plătească serviciile juridice, conform prevederilor legii privind avocatura.

Asistența juridică garantată de stat este oferită de avocații care și-au exprimat consimțământul de a furniza aceste servicii și sunt incluși într-un registru special, fiind desemnați pe rând în ordine alfabetică (model *ex officio*).

Sistemul ceh de asistență juridică garantată de stat nu dispune de mecanisme proprii de asigurare a calității serviciilor prestate, utilizând mecanismele generale prevăzute de Legea privind avocatura

(accesul la profesie, obligațiile și responsabilitatea avocatului).

Plata pentru asistența juridică garantată de stat este făcută conform tarifelor stabilite de Ministerul Justiției, aplicabile și pentru serviciile prestate clienților pe bază de contract. Modalitatea de plată a serviciilor diferă în funcție de segmentul sistemului în care este aplicată.

Persoana condamnată pentru comiterea unei infracțiuni este obligată să ramburseze statului cheltuielile suportate pentru acordarea de asistență juridică gratuită sau parțial plătită victimei. De asemenea, persoana condamnată trebuie să ramburseze statului cheltuielile pentru asistență juridică obligatorie, dacă nu are dreptul la asistență juridică gratuită. În procedurile civile, partea care pierde procesul este obligată să ramburseze statului cheltuielile pentru serviciile juridice ale părții câștigătoare, dacă aceasta a beneficiat de astfel de servicii.

Modelul ceh de asistență juridică garantată de stat diferă semnificativ de cel moldovenesc atât în ceea ce privește modelul de gestionare, cât și în modul de furnizare a serviciilor. De asemenea, există anumite diferențe în criteriile de acordare a asistenței. În opinia noastră, sistemul moldovenesc este mai flexibil. Acesta oferă garanții extinse persoanelor care au nevoie de sprijin juridic și acordă o atenție sporită calității serviciilor acordate.

Cu toate acestea, experiența Republicii Ceha ar putea fi benefică pentru Republica Moldova în ceea ce privește organizarea acordării asistenței juridice obligatorii în procesul penal și mecanismele de recuperare a costurilor aferente acestei asistențe de la persoanele condamnate care dispun de resurse suficiente pentru a-și plăti onorariile avocațiale, precum și în ceea ce privește acoperirea costurilor pentru reprezentarea juridică a victimelor infracțiunilor.

Referințe bibliografice

1. Vyhláška č. 120/2018 Sb., O stanovení formulářů žádosti o určení advokáta a formuláře podnětu k poskytnutí jednorázové právní rady. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/2018-120/zneni-20240101> (vizitat 08.03.2025).
2. Vyhláška Ministerstva spravedlnosti č. 177/1996 Sb., o odměnách advokátů a náhradách advokátů za poskytování právních služeb (advokátní tarif). https://www.zakonyprolidi.cz/nabidka/cs/1996-177/zneni-19960701#p16_p16-1 (vizitat 08.03.2025).
3. Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).: <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1961-141> (vizitat 08.03.2025).
4. Zákon č. 85/1996 Sb., o advokacii. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1996-85> (vizitat: 08.03.2025).
5. Zákon č. 99/1963 Sb., Občanský soudní řád. <https://www.zakonyprolidi.cz/cs/1963-99/zneni-20240501> (vizitat 08.03.2025).